

Er bjørnen farlig?

Det skandinaviske bjørneprosjektet

Er bjørnen farlig?

Det skandinaviske bjørneprosjektet

Dette heftet er blitt til etter en idé av **Sven Brunberg**, feltansvarlig for Det skandinaviske bjørneprosjektet, og bygger på hans erfaringer og på den kunnskapen som gjennom årene er samlet inn gjennom bjørneprosjektet. Teksten er skrevet av forfatteren **Jan-Erik Olson** og oversatt til norsk av **Hans Georg Jürgens**.

Prosjektlederne **Jon Swenson**, professor i økologi og naturforvaltning ved Norges Landbruks-høgskole, og **Finn Sandegren**, forsker ved Svenska Jägareförbundet, er faglig ansvarlig for innholdet.

Det opprinnelige skriftet er delvis finansiert av Verdens villmarksfond (WWF) og Viltskadecenter. Denne oversettelsen til norsk er finansiert av Direktoratet for naturforvaltning.

Tekst: Jan Erik Olson, Björkberg
Foto copyright: Anders Björklund Naturfoto, Orsa
Akvareller: Elisabeth Skiöld, Björkberg
Original og grafisk form: Anders og Ulla Björklund, Orsa
Illustrasjoner side 5 og 6: Ingrid Brandslet, Trondheim
Trykk: Fälth & Hässler 2003

Utgitt av:
Direktoratet for naturforvaltning
Tungasletta 2, 7485 Trondheim
telefon 73 58 05 00, telefaks 73 58 05 01
www.dirnat.no

Forlag:
© Bjørnexperten i Orsa
Sven Brunberg
Noppikoski 156, S-794 98 Orsa
ISBN 91-631-4731-9

MORS LILLE OLE...

Det mest kjente møtet mellom menneske og bjørn i Skandinavia fant egentlig aldri sted. I Alice Tegnér's vise er bjørnen en lumsk og farlig skapning, og det har preget generasjoners bilde av bjørnemøtet, både i Sverige og Norge.

*Mors lille Ole i skogen gikk,
rosen på kinnene og solskinn i blikk.
Leppene små er av blåbær blitt blå:
Bare jeg slapp her så ensom å gå.*

*Klapper så bjørnen med hender små,
rekker fram kurven: Vil du smake på?
Bjørnen, han sluker nå alt det som er.
Hør du, jeg tror nok du liker slik' bær.*

*Brummelibrum! Hvem kommer der?
Buskene knaker. En hund det nok er.
Pelsen er lodden, men Ole blir glad.
En kamerat, det var bra! Å, goddag!*

*Mor kom og så dem. Å du som hun skrek!
Bjørnen ble redd og forsvant som en strek.
Å, hvorfor skremte du unna min venn?
Å, kjære mor, be ham komme igjen!*

Når mor får se lille Ole sitte i lysningen i skogen med det store dyret tett innpå seg, gir hun fra seg et skrik, og det skriket har etset seg fast og gjenlyder ennå i ørene på alle dem som aldri har sett, og enda mindre møtt, en bjørn i vill tilstand. De fleste av oss kommer nok ikke nærmere enn til dyreparkens Brumm, som står der nede i innhegningen, på bakbeina med plirende øyne, og blir matet med epler og popcorn.

Men er da bjørnen farlig for mennesket? Bør vi være redde når vi begir oss ut i skogen for kanskje å få et glimt av dette imponerende dyret, som i de senere år har økt i antall i Norden?

Formålet med dette heftet er å prøve og besvare spørsmålet ut fra aktuell bjørneforskning. Saksopplysningene er for det meste hentet fra skriftet; "Bjørnen, viltet, økologien og mennesken" av Finn Sandegren og Jon Swenson (1997, utgitt av Svenska Jägareförbundet) samt rapporten "Er den skandinaviske bjørnen farlig?" (1996, utgitt av Norsk institutt for naturforskning), og som er skrevet av de samme forfatterne sammen med andre fra Det skandinaviske bjørneprosjektet.

”Untorparn”, den eldste merkede bjørnen ble utstyrt med radiosender første gang i 1986, og ble 30 år gammel.

DET SKANDINAVISKE BJØRNEPROSJEKTET

Det skandinaviske bjørneprosjektet startet i 1984 og er et forskningsprosjekt som har til hensikt å samle inn og bearbeide opplysninger om brunbjørnens økologi. Fram til i dag er mer enn 300 bjørner utstyrt med radiosendere som har forsynt oss med kunnskap. Bjørneprosjektet er et svensk-norsk samarbeid med en rekke ulike forskningsoppgaver, som å undersøke bjørnens valg av føde, vektutvikling, bevegelsesmønster, kolonisering av nye områder, valg av hiplasser, sosial atferd, samt dødelighet og reproduksjon. Samspillet med andre dyrearter, som elg og buskap, er også undersøkt, likeså bjørnens følsomhet for menneskelige forstyrrelser og faren som den utgjør for mennesker.

Det skandinaviske bjørneprosjektet har til nå publisert mer enn 100 vitenskapelige artikler, rapporter og populærvitenskapelige skrifter.

Halsbåndet med radiosender har et svakere parti som går av etter ca to år.

DEN SKANDINAVISKE BRUNBJØRNEN

I Sverige lever mer enn tusen bjørner i vill tilstand, mens tallet i Norge er et sted mellom 35 og 55. Tallet bygger på beregninger utført av forskere i bjørneprosjektet, og innebærer at bjørnestammen er mer enn tredoblet i løpet av de siste seksti årene. På begynnelsen av 1900-tallet var bjørnen nær total utryddelse. Da stammen var på det minste, gjensto bare rundt 130 individer i Sverige. Den svenske Riksdagen vedtok i 1913 å frede brunbjørnen på statens grunn. Skuddpremiene ble avskaffet, og bjørnen ble gjort til ”Statens vilt”. Dette innebar at ingen fikk økonomisk vinning av jakta, og at harde jaktrestriksjoner ble innført. Også i Norge ble skuddpremier avskaffet, og bjørnen ble fredet i 1973. Fra å ha vært fortrent til Nord-Sveriges fjellverden og til noen små isolerte restbestander sør i Sverige og i Norge, finnes bjørnen nå over det meste av Sverige nord for de store sjøene i sør. I Norge er utbredelsen i hovedsak avgrenset til de grensenære områder mot Sverige, Finland og Russland.

Spesielt i fire områder i Sverige forsvant bjørnen aldri helt. Det er fra disse ”kjerneområdene for reproduksjon” at bjørnestammen har ekspandert. Det er også her de fleste bjørnene finnes. Av de fire reproduksjonsområdene ligger to i Norrbottens län, ett i Jämtland/Västerbotten/Nord-Trøndelag og det sørligste i Härjedalen/Hälsingland/Dalarna. Utenfor disse områdene er det få hunndyr, men reproduksjonsområdene forandres og det innebærer at stadig flere bjørner påtreffes utenfor områdene. Det dreier seg oftest om yngre hannbjørner, som har gitt seg ut på lange vandringer for eventuelt å etablere seg i nye områder. Bjørnen ble utryddet som ynglende art i Norge på begynnelsen av 1900-tallet. Den er i dag reetablert også som ynglende gjennom innvandring fra nabolandene.

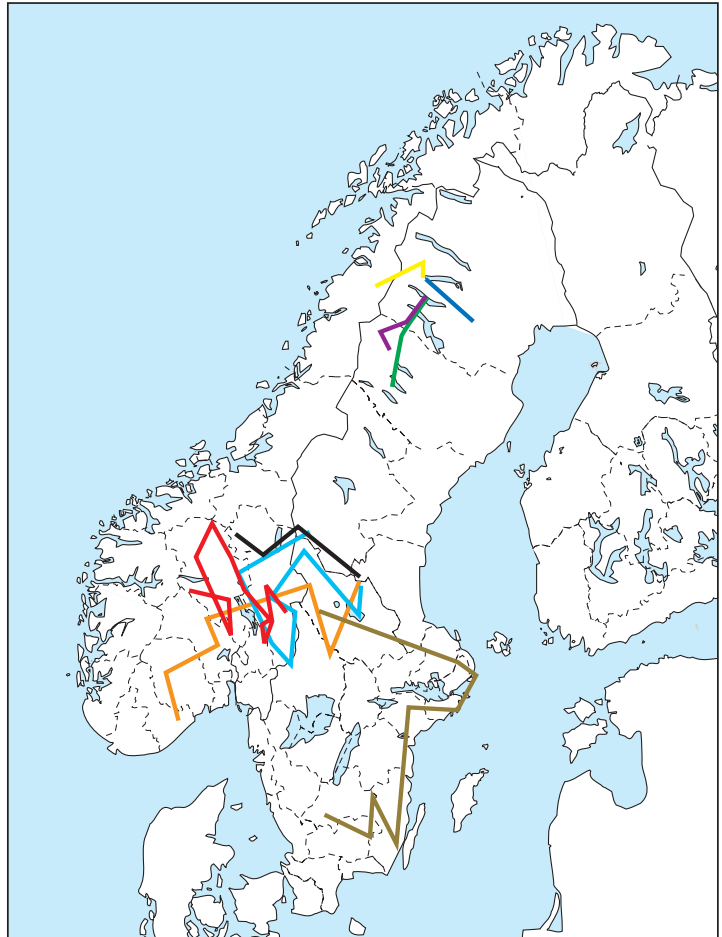

Bjørnens utbredelse i Norden og tilgrensende områder. Mørk oransje viser hvor binnene og forplantningen er konsentrert.

I forplantningssesongen i mai-juni vandrer en hannbjørn ofte 20 kilometer i døgnet. Det finnes flere eksempler på meget lange forflytninger. Ved ett tilfelle vandret en bjørn 270 kilometer på ni døgn.

Når brunsten avtar utpå sensommeren, minsker hannbjørnernes vandringsstrekninger til omkring 10 kilometer per dag. Hunnene er betydelig mindre rørlige, uansett tid på året.

Bjørnens aktivitet i løpet av døgnet skifter mye i barmarksperioden. Under brunsten har hannbjørnen sin mest aktive periode mellom ni om kvelden og to om natten. Hvileperioden inntreffer da oftest på dagtid. På sensommeren og tidlig på høsten er bjørnen derimot mer aktiv når det er lyst, og setter da til livs store mengder bær for å bygge opp fettreservene før det lange vinteroppholdet i hiet.

Utvandringsruter til ni unge hannbjørner født i Sverige. De fleste av disse ble drept før de etablerte seg.

MØTER MELLOM MENNESKE OG BJØRN

Historisk tilbakeblikk

Det finnes godt med vitnesbyrd om uventede møter mellom menneske og bjørn i fortiden. Det er gjort sammenstillinger av tilfeller der mennesker er blitt skadet eller drept av bjørn i Norge og Sverige. I løpet av drøyt 200 år, fra 1750 til 1962, er 75 tilfeller dokumentert, hvorav 27 dødsfall og 48 skadede. Ettersom de fleste hendelsene fant sted for svært lenge siden, får man ta opplysningene med visse forbehold. Dette gjelder ikke minst de oppgitte dødsfallene. Sykepleien på landsbygda var ofte primitiv, og dødsårsaken kan i en del tilfeller sikkert tilskrives komplikasjoner som har tilstøtt på grunn av dårlige hygieniske forhold med flere følgeårsaker.

Det er hundre år siden noen ble drept av bjørn i Sverige. Det skjedde i Jämtland i 1902, da en bjørnejeger ble overfalt av en skadeskutt bjørn. Sist et ubevæpnet menneske ble drept av en bjørn, var på begynnelsen av 1800-tallet, da en jente i Värmland overrasket en binne med unger ved hiet.

I Norge inntraff det siste dødsfallet i 1906, da en trettenårig gjetergutt i Hallingdal kom til å støte på en bjørn som lå og spiste på et dyrekadaver. Gutten ble skadet og døde en måned senere av hjernehinnebetennelse.

Av de 48 rapporterte tilfellene med mennesker som ble skadet ved møte med bjørn har den helt overveiende delen skjedd i forbindelse med jakt. I hele 33 av tilfellene er bjørnen blitt jaget og ofte beskutt eller skadet når den har gått til angrep. I ytterligere fem tilfeller har det dreid seg om jaktsituasjoner der en jeger har beveget seg i skogen og kanskje hatt hund med seg.

La oss skifte perspektiv og gå ut fra bjørnens situasjon i de til sammen 75 tilfellene som ledet til at mennesker ble skadet eller drept. Da får man et ganske annet, tydelig bilde: I mer enn halvparten av tilfellene (38) var bjørnen beskutt

Bjørnen angriper ikke hvis den ikke provoseres.

Hvis bjørnen overraskes ved et kadaver, kan den bli aggressiv og forsvare maten.

eller skadet av et jaktredskap. I 14 av tilfellene er bjørnen blitt overrasket ved et kadaver, og i 11 tilfeller er hendelsen inntruffet ved eller i hiet. Fem av tilfellene skyldes at en binne med årsunger er blitt overrasket av et menneske. I de resterende syv tilfellene er omstendighetene ukjent.

Konklusjonene fra dette historiske materialet er: Den levde farligst i bjørneskogen som gikk på jakt, men var en dårlig skytter eller brukte skral ammunisjon. Farlig levde også den som gjette buskap i skogen og kanskje forsvarte dyra sine med kjepp og slo på bjørnen, noe som var vanlig tidligere. Dessuten risikerte skogsvandrerer liv og helse når de nærmet seg en binne med årsunger eller en bjørn som lå og åt på et dyrekadaver.

I moderne tid

Bjørnestammens nye vekst de seneste årene innebærer også en økt risiko for uønskede møter mellom menneske og bjørn. En forskningsrapport som bygger på en gjennomgang av svenske og norsk tidsskrifter fra 1976 til 1995, gir eksempel på 21 ulike hendelser der et menneske har stått overfor en

bjørn på nært hold. I syv av tilfellene førte møtet til at personen ble skadet. Seks av disse var jegere på jakt. I de øvrige 14 tilfellene kom ingen personer til skade, men de involverte opplevde likevel situasjonen som farlig.

Blant faktorer som kan ha økt bjørnens aggressivitet i de nevnte 21 tilfellene, var bruken av hund, som var innblandet i ni av tilfellene. I syv tilfeller — seks av dem var jaktsituasjoner — var en binne med unger innblandet. I fire av tilfellene skjedde møtet med bjørnen ute i bærskogen. Ingen bærplukkere kom til skade.

De 21 møtene mellom menneske og bjørn resulterte i at ni voksne bjørner og fire årsunger ble skutt.

I løpet av de første 15 årene i Det skandinaviske bjørneprosjektet er det dokumentert 114 tilfeller der personer involvert i prosjektet har støtt på bjørn. Det dreier seg altså om bjørnevante mennesker som har beskrevet utførlig hvilke omstendigheter som rådet ved det aktuelle bjørnemøtet.

I rundt 80 prosent av tilfellene ble bjørnens atferd tolket som ikke aggressiv. De fleste bjørnene forsvant umiddelbart da de oppdaget mennesket. I et titalls tilfeller fortsatte bjørnen i retning mot mennesket, men uten å virke truende. Noe angrep forekom ikke. Derimot gjorde bjørnene fem skinnangrep som ble oppfattet som truende av observatørene.

Ikke i noe av de 114 rapporterte tilfellene ble mennesker skadet, selv om rundt halvparten av møtene innbefattet én eller flere ”aggresjonsforsterkende faktorer”, som nærvær av bjørnunger, hunder, eller et dyrekadaver i nærheten som bjørnen ble forstyrret opp fra. Det var også i forbindelse med en av

Gjennom bjørneforskningen er kunnskapen om bjørn økt vesentlig. Bjørner som er utstyrt med radiosender kan peiles uten å bli forstyrret.

Hvis bjørnen følger etter en hund i skogen, kan det plutselig oppstå nærgående møte mellom menneske og bjørn.

I fire av fem møter mellom bjørn og menneske unnviker bjørnen direkte så snart den er blitt oppmerksom på mennesket.

disse faktorene at bjørnen foretok skinnangrep eller oppførte seg truende. Nærværet av bjørnunger var den hyppigste årsaken til bjørnens aggressive atferd, deretter fulgte kadaver og til slutt hund.

I russiske undersøkelser er erfaringene de samme som i det skandinaviske prosjektet. Til sammen 704 bjørnemøter er dokumentert i tre russiske rapporter fra de senere år. Resultatene sammenfaller i høy grad med de skandinaviske erfaringene: I 80 prosent av tilfellene vek bjørnen umiddelbart fra stedet så snart den ble oppmerksom på menneskets nærvær. I restene av tilfellene ble bjørnen værende for å iakttta mennesket. Ingen personskade er dokumentert, bortsett fra ett tilfelle da en binne med unger ble overrasket på nært hold av en mann. Han fikk et slag av bjørnen, og ryggsekken ble ødelagt, men han klarte seg uten fysiske skader.

Finland var forskånet fra hendelser med dødelig utgang på hele 1900-tallet. Men under arbeidet med dette heftet inntraff et tragisk dødsfall i juni 1998 som fikk stor oppmerksomhet i mediene.

En mann i 40-årene var ute på en joggerunde i skogen utenfor Ruokolax i det sørøstlige Finland. Ifølge opplysninger til pressen overrasket han en binne med unge som befant seg helt i nærheten av joggesporet. Den finske rovdryrforskeren Ilpo Kojola kommenterte hendelsen slik i Dagens Nyheter:

”Joggere er spesielt utsatt for bjørner. De er kledd i myke sko og springer lydløst på sagflisbanen. Hvis vinden dessuten blåser mot joggeren, kan han havne i favnen på bjørnen før den oppdager ham. Da reagerer bjørnen i panikk, det er helt naturlig, det gjør alle dyr.”

Ettersom det ikke fantes vitner, finnes det ingen detaljerte opplysninger om hvordan den joggende mannen opptrådte ved bjørnemøtet.

Obduksjonen av den døde viste at en blodåre i halsen var perforert, og at det var kommet luft inn i blodomløpet. Dødsårsaken var blodpropp i hjertet.

ER BRUNBJØRNNEN FARLIG?

Forøker man å besvare dette spørsmålet bare gjennom å hen-vise til analysen av de mer enn 800 dokumenterte møtene mellom menneske og bjørn fra de seneste årene, blir svaret enkelt: Nei, den skandinaviske bjørnen er ikke farlig!

Ingen mennesker mistet livet, ingen mennesker kom til skade. I noen få tilfeller gikk bjørnen til skinnangrep (det vil si at angrepet ikke ble fullført). Det må riktignok understrekes at personene som var involvert i bjørnemøtene, hadde kunnskaper om bjørn. De var feltarbeidere, studenter, viltvoktere, alle medvirkende i pågående bjørneforsknings-prosjekter.

På den andre siden: Mennesker er blitt skadet og drept av bjørn, i Norden og i andre land.

Det er ikke noe truende i at bjørnen står på bakbeina. Den kan enten markere området sitt, ta inn dufter på litt lengre avstand eller forsøke å se bedre.

Det er på tide å se litt nærmere på de omstendigheter som kan få bjørnen til å utvikle en atferd som er truende og farlig for mennesker som kommer i dens vei. Men før vi gjør det, er det på sin plass å avlive den myten om bjørnens farlighet som hører hjemme i skrekkfilmenes verden — bjørnen som står på bakbeina! Ingen ting tyder at dette er truende atferd hos bjørnen. Trolig er det snarere en demonstrasjon av at den fysisk kommer til kort, gjennom sin svake synsevne. Ved å stille seg på bakbeina forsøker den å få overblikk over den situasjonen som den gode lukteevnen og hørselen allerede har informert om.

Men det skal innrømmes at en to meters bjørn som står på bakbeina er et skrekkinnjagende syn!

HVILKE SITUASJONER KAN LEDE TIL FARE?

De fleste møter mellom menneske og bjørn slutter udramatisk med at bjørnen raskt forsvinner fra stedet. Å gå sin vei, bort fra et møtende menneske, kan sies å være bjørnens naturlige reaksjonsmønster. I de tilfellene der bjørnen likevel blir værende og viser en form for nysgjerrighet eller tydelig fiendtlig atferd, finnes det sannsynligvis en eller flere faktorer med i bakgrunnen som har virket aggresjonsforsterkende.

Med grunnlag i tilgjengelig informasjon på området har forskerne i Det skandinaviske bjørneprosjektet angitt seks ulike aggresjonsforsterkende faktorer, her i avtagende farlighetsgrad:

1. Skadet eller beskytt bjørn. Den skadede bjørnen er den farligste. I årene 1976-95 ble syv mennesker skadet i Sverige. Seks av disse var jegere. I fem av tilfellene ble bjørnen skutt eller påskutt.

2. Binne med årsunger. Særlig hvis man overrasker binnen og ungene, kan binnen angripe. Dette hendte skogtaksereren som tilhørte de syv personene som ble skadd i Sverige i den omtalte tyveårsperioden.

3. Bjørn på kadaver. En bjørn som ligger og eter på et kadaver eller slaktrester, kan reagere aggressivt om noen kommer for nær. Bjørnen vil utnytte kadaveret alene og avviser andre som kan tenkes å gjøre krav på maten.

4. Overrasket bjørn. Hvis et menneske dukker opp brått like ved bjørnen, kan bjørnen bli like skremt som personen og svare med en forsvarsreaksjon.

5. Bjørn ved hiet. En bjørn som vekkes i vinterhiet eller overraskes sist på vinteren eller om høsten, kan være farlig om man ikke er forsiktig.

6. Hunder. Bjørnen kan bli opphisset av hunder i nærheten; hvor aggressiv bjørnen blir, beror på omstendighetene for øvrig — om det er en jaktsituasjon, bjørnens kjønn og alder, hvordan hunden agerer, om det finnes unger eller kadaver helt nær plassen, osv.

Om man betrakter disse seks faktorene og vurderer dem med menneskets øye og fornuft, vil man nok finne dem rimelige. Det er rimelig å bli sint på den som skyter en kule i kroppen din, om han kommer for nær ungene dine og truer dem, om han vekker deg opp av skjønnetssøvnen, eller hisser en plagsomt bjeffende hund på deg. Det er rimelig. Det er rett og slett menneskelig.

De fleste bjørner bygger hi i forlatte maurtuer.

HVORDAN SKAL MAN OPPFØRE SEG NÅR MAN MØTER EN BJØRN?

Det vanligste spørsmålet folk stiller, er dette: Hva skal man gjøre hvis man blir stående ansikt til ansikt med en bjørn? Da ser vi bort fra at svært mange bjørnemøter, kanskje de fleste, finner sted når folk befinner seg i bilen. I så fall er rådet enkelt: Bli sittende i bilen og nyt synet. Gå ikke ut for å forsøke å klappe de søte bjørnungene som kanskje tumler omkring ved grøftekanten. Bilen er en sikker beskyttelse mot en mistenksom binne som ennå ikke har kjent lukten av mennesker.

Men om man nå befinner seg i skogen, fisker ved et tjern eller plukker bær på en tue, og en bjørn plutselig dukker opp et stykke lenger borte: Hvordan håndterer man denne uventede situasjonen?

Som vi allerede vet, er dette i de aller fleste tilfeller ikke noe problem. Bjørnens normale impulser har allerede fått den til å søke seg bort fra stedet. Ettersom bjørnens lukte- og hørselsevne er mye bedre enn menneskets, er det naturligvis slik at de fleste ganger en bjørn og et menneske befinner seg i nærheten av hverandre, finner møtet aldri sted. Bjørnen har oppdaget mennesket først og har allerede forlatt stedet, eller i det minste trukket seg vekk og gjemt seg i nærheten.

Men kunnskapen om dette er til liten trøst for den som likevel har kommet til å havne i et uønsket bjørnemøte og forsøker å håndtere den inntrufne situasjonen. Hvis bjørnen ennå ikke har registrert menneskets tilstedeværelse, er det fornuftig å vike av og forlate stedet rolig og forsiktig. Spring ikke av sted! Er man derimot oppdaget av bjørnen, er det viktig å signalisere sine fredelige hensikter, å gi seg til kjenne. Forsøk ikke å skremme vekk bjørnen med høye rop eller truende og ukontrollerte bevegelser. Trekk deg forsiktig tilbake og vis tydelig at dine hensikter ikke er fiendtlige. For bjørnen angriper ikke om man ikke provoserer den.

Samtidig gjelder det å tolke bjørnens atferd riktig. Hvis den stiller seg på bakbeina, er det som tidligere påpekt ikke

for å gå til angrep, men for å få et bedre overblikk over situasjonen og bli klar over hva det er som foregår i dens umiddelbare nærhet. Hvis bjørnen derimot brøler, fnyser eller gir fra seg lyd som minner om blåse- eller plystrelyd, kan det være tegn på at det finnes unger eller kadaver i nærheten. Da bør du dra deg langsomt og forsiktig tilbake. Ikke spring!

Hvis du har våpen i hånden: Ikke skyt! Hvis du avfyrrer et ikke dødelig skudd, setter du deg i en farlig situasjon. Det ble løsnet skudd i fem av de seks tilfellene der mennesker ble skadet av bjørn i den undersøkte tyveårsperioden 1976-95, og i to av tilfellene var bjørnen påviselig skadeskutt. Er bjørnen uskadd ved møtet, er sannsynligheten mye større for at du kommer helskinnet fra situasjonen hvis du ikke anvender våpenet. All erfaring bekrefter dette.

En skadeskutt bjørn er en farlig bjørn! Ofte er hunder innblandet i bjørnemøtet. Hvilken rolle hunden spiller, avgjøres av i hvilken grad den er trent i å møte bjørn. Etter å ha oppdaget bjørnen, kan hunden springe direkte til hundeeieren med bjørnen etter seg for å komme i trygghet, og da

Når bjørnen er usikker på hva som finnes i nærheten, stiller den seg ofte nysgjerrig på bakbeina.

oppleves bjørnen som truende, selv om aggresjonen er rettet mot hunden.

I kjente bjørneområder kan det derfor være et generelt godt råd til hundeeiere å holde hunden i bånd, også i tider da det ikke er båndtvang.

En skadet bjørn kan være en farlig bjørn.

HVIS BJØRNEN ANGRIPER

Hvis angrepet kommer, trass i alle forsiktighetsregler, og bjørnen er aggressiv og fortsetter rett mot deg — hva gjør du da?

Ettersom erfaringene i Skandinavia er ytterst få, finnes det ikke noe entydig svar. Anbefalinger fra internasjonale studier er å forsøke å distrahere bjørnen. For eksempel ved å slippe noe på bakken foran dyret (bærspann, fiskestang etc). Ryggsekken bør imidlertid beholdes på. Det anbefales også å forsøke og klatre opp i et tre, selv om bjørnen er en god klatrer. Finnes det ikke noen annen råd, gjenstår det bare å spille død. Å legge seg ned på bakken, i fosterstilling eller på magen, med hendene foldet rundt nakken. Og holde seg helt stille. Ryggsekken kan være bra å ha som beskyttelse. Å spille død har fra gammelt av vært en vellykket måte å overleve bjørneangrep på i Skandinavia. Bjørnen angriper sannsynligvis for å forebygge og nøytralisere en trussel, ikke for å drepe.

Også bjørner kan ta tilflukt i trær for å unnsnippe farer.

Ligger man stille på bakken, er man ikke lenger så truende, og bjørnen kan begi seg av sted. Men det finnes en komplikasjon og et spørsmål som det ikke kan gis et beroligende svar på.

Hvordan oppfører en åtselvant bjørn seg i en slik situasjon? Altså bjørner som har vent seg til utlagt slaktavfall og dermed lært seg å forbinde menneskeduft med mat. Mer om dette i neste avsnitt.

HVORDAN KAN MAN MINUSKE RISIKOEN FOR UØNSKEDE MØTER MELLOM MENNESKE OG BJØRN?

Bjørner er vanligvis sky overfor mennesker. I en situasjon der bjørnestammen øker, og dermed risikoen for at mennesker støter på bjørner, er det særlig viktig å holde denne skyheten ved like og dermed unngå nære konfrontasjoner mellom menneske og bjørn.

Risikoen for bjørnekonflikter kan reduseres ved å øke folks kunnskap om bjørnens atferd slik at folk i bjørnetrakter kan ta viktige og riktige forholdsregler for å forhindre uønskede konfrontasjoner som kan føre til personskafer. Det viktigste i denne forbindelsen er å ikke legge ut mat som trekker til seg bjørner, det være seg på komposter, i søppelkasser, eller ved slaktehus — eller som bjørneåtsel i skogen eller i nærheten av bebyggelsen.

Det er også viktig at bjørnestammene gjennom jakt holdes på et rimelig nivå og ikke får øke for raskt. Mye taler for at jakten som sådan gjør bjørnene mer sky.

Vi har allerede konstatert at bjørnen blir farligere hvis den skadeskytes, når den overraskes med unger eller beskytter maten sin. En jeger som er ute for å felle bjørn bør være meget forsiktig og bare løsne skudd fra siden mot lungepartiet, på rimelig avstand. Når det ikke dreier seg om jakt, bør jegeren forsøke å berolige en nærgående og truende bjørn ved å trekke seg tilbake fra stedet. Mener jegeren at våpenet gir det beste forsvar, kan det til å begynne med være nok å forsøke å skremme bjørnen ved å skyte i luften. Og husk: Et skudd mot bjørnen for å drepe synes å være et dårligere selvforsvar enn å ikke ha noen borse i det hele tatt!

Bjørn som overraskes på et dyrekadaver, kan utvikle aggressivitet. Dette gjelder også ved åtsler som kan være lagt ut av mennesker, for eksempel for å lokke til seg bjørn for fotografering. Den store faren med dette er at bjørnen venner seg til å forbinde duften av mat med lukten av mennesker. Bjørnens skyhet for menneskelukt kan sannsynligvis avta når den forbinder lukten av menneske med et lokkende

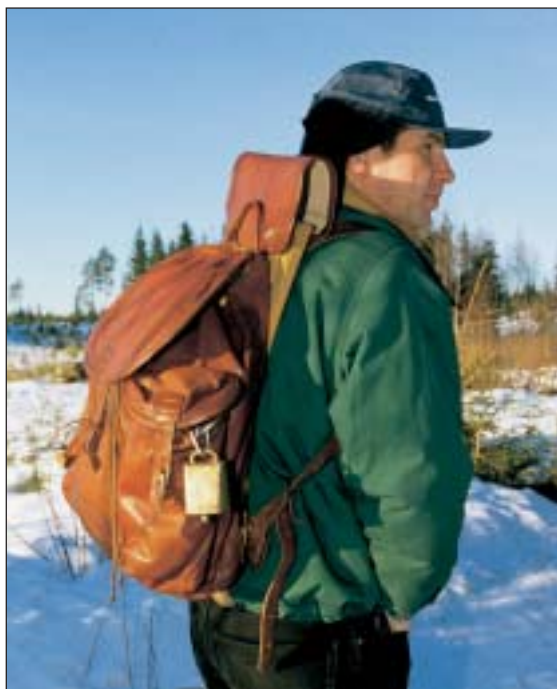
kjøttberg i skogen. De som legger ut åtsler kan også utsette intetanende mennesker for fare, siden disse helt uvitende kan overraske bjørnen på åtslet, noe de som har lagt ut åtslet ikke trenger å risikere. Et annet problem ved åtselutlegging berørte vi i det forrige avsnittet, og det gjelder bjørn som er blitt vant til åtsel og som kommer i konfrontasjon med et menneske som har lagt seg ned på marken og spiller død. Hvordan håndterer bjørnen denne situasjonen? Vil den oppfatte mennesket som mat? Om dette vet vi lite i dag.

Det viktigste er at man ikke legger ut mat i naturen. Folk som bor i bjørnetrakter bør også unngå å legge duftende matrester i søppelkassen. Vær sikker på at bjørnen kjenner lukten! En mann fra Dalarna i Sverige, som en høstkveld for noen år siden kom til å legge en pose med rekeskall i

søppelkassen, møtte neste morgen et ubeskrivelig syn. Søppelkassen var velte, og søppelet var gjennomført og spredt ut over et stort område. Bjørnen var kommet om natten. Året etter kom bjørnen tilbake fire ganger, da i følge med to unger, og velte søppelkassen på nytt. Men noen reker eller andre delikatesser fant ikke bjørnen etter den aller første gangen.

Om man oppholder seg i bjørnetrakter og ikke vil risikere å komme nær en bjørn, er den beste måten å forebygge et møte på å gjøre seg hørt, å prate — eller hvorfor ikke synge en stubb? I mange land fester man en bjelle på ryggsekken som klinger når man går. Dette er derimot ikke anbefalt i Norge, ettersom bjørnen kan forbinde bjeller med sauer.

Har man hunden med seg i bjørneskogen, bør den holdes i bånd. Spesielt gjelder dette selskaps-hunder og utilstrekkelig trente jakthunder. De kan få panikk ved møtet med den for dem ukjente skogs-traveren og vekke dennes slumrende jaktinstinkt.

En bjelle på ryggsekken gjør bjørnen oppmerksom på menneskets nærvær. Dette er dog ikke anbefalt i Norge, der bjørnen kan ha lært å forbinde bjeller med sauer — et vanlig byttedyr.

...I SKOGEN GIKK

Hvis man ikke vil risikere å treffe på en bjørn i vill tilstand, bør man ikke forlate hjemmet eller bilen. Man bør ikke oppsøke områder der bjørnen holder til. Men om man tross alt drister seg til å dra til skogs, for å plukke bær, fotografere, eller bare for å gå på tur, må man være klar over at muligheten finnes for at man en eller annen gang kan treffe på en bjørn. Sannsynligheten for at det vil skje er riktignok liten. Det finnes mange mennesker som har bodd et helt liv i bjørnetrakter uten å ha sett snurten av en bjørn. Men muligheten — og risikoen — finnes. At dette sjeldne møtet skulle føre til at et

Blåbær smaker godt — forskning i USA har vist at bjørner daglig kan ete blåbær tilsvarende en tredel av kroppsvekten.

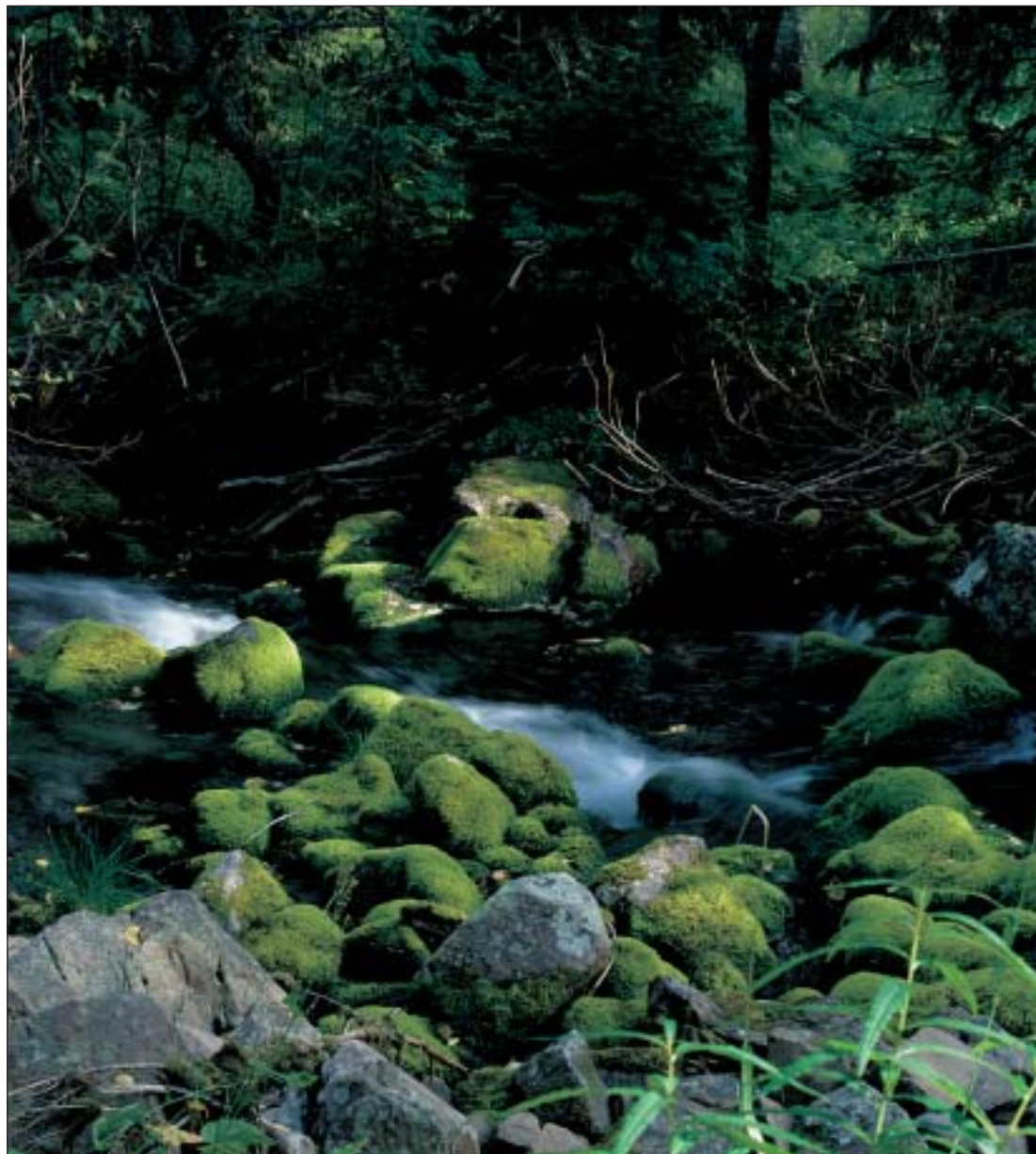
menneske skades, er imidlertid meget liten. Det overveiende antallet møter mellom bjørn og menneske foregår udramatisk. Bjørnen forlater stedet. I et lite antall tilfeller kommer et menneske til skade. Syv slike tilfeller inntraff i Sverige i

den nevnte tyveårsperioden. I de fleste av disse tilfellene var det mennesket — oftest uvitende — som var den indirekte årsak til egen skade. Behandler man bjørnen med respekt og ikke skader eller truer den, viser den sin respekt tilbake ved å fjerne seg. Dette er da også moralen i dette lille heftet.

Så til slutt — spørsmålet om mors lille Ole.

Behøvde Oles mamma virkelig være redd for at bjørnen skulle angripe Ole? Utgjorde bjørnen en slik trussel mot ham? Antagelig ikke.

Lille Ole hadde satt seg ned, rolig og stille, han forstyrret ikke bjørnen. Han var naturlig. Og bjørnen viste ikke en atferd som tydet på at den kjente seg truet, snarere signaliserte den tydelig at den var nysgjerrig på den lille krabaten som satt så fredelig og trallet i blåbærlyngen.

Oles mamma hadde ikke behøvd å gi fra seg det berømte skriket. I alle fall ikke for Oles skyld. Bjørnen hadde høyst sannsynlig trukket seg tilbake likevel.

Men da hadde vi på den annen side ikke hatt noen vise å synge.

Det mest kjente møtet mellom menneske og bjørn i Norden fant egentlig aldri sted. I Alice Tegnér's vise er bjørnen en lumsk og farlig skapning, og det har preget generasjoners bilde av bjørnemøtet, både i Sverige og Norge.

Når mor får se lille Ole sitte i lysningen i skogen med det store dyret tett innpå seg, gir hun fra seg et skrik, og det skriket har etset seg fast og gjenlyder ennå i ørene på alle dem som som aldri har sett, og enda mindre møtt, en bjørn i vill tilstand. De fleste av oss kommer nok ikke nærmere enn til dyreparkens Brumm, som står der nede i innhegningen, på bakbeina med plirende øyne, og blir matet med epler og popcorn.

Men er da bjørnen farlig for mennesket? Bør vi være redde når vi begir oss ut i skogen for kanskje å få et glimt av dette imponerende dyret, som i de senere år har økt i antall i Norden.

Formålet med dette heftet er å prøve å besvare spørsmålet ut fra aktuell bjørneforskning.

